

A MAGYAR NYELV JELENE ÉS JÖVŐJE *Az ötvenéves Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok köszöntése*

THE PRESENT AND FUTURE OF THE HUNGARIAN LANGUAGE –
MARKING THE 50TH ANNIVERSARY OF THE GÁBOR SZARVAS
LANGUAGE CULTIVATION DAYS
SADAŠNJOST I BUDUĆNOST MAĐARSKOG JEZIKA – POVODOM
50. GODIŠNJICE LINGVISTIČKIH DANA GABORA SARVAŠA

HÓDI SÁNDOR

(1943–2024)

DSc, a pszichológiatudományok doktora, pszichológus, szakíró, társadalomkutató
Széchenyi István Stratégiakutató és Fejlesztési Intézet, Ada, alapító igazgató
szechenyiintezet@adacity.net

ÖSSZEFOGLALÓ • A tanulmány a magyar nyelv jelenéről és jövőjéről szól, az ötvenéves Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok jubileumához kapcsolódva. A szerző áttekinti az európai integráció és a globalizáció hatásait, amelyek a nyelvi leépülés veszélyét erősítik, különösen a kisebbségi helyzetben élő magyar közösségek esetében. Rámutat a nemzeti önazonosság és az anyanyelvhez való hűség szerepére a nyelv megőrzésében, valamint kritikusan elemzi az Európai Unió kisebbségvédelmi politikájának hiányosságait. A nyelvművelés feladatait a társadalmi és kulturális változások fényében tárgyalja, kiemelve, hogy a nyelv fennmaradása végső soron a beszélőközösségek hűségétől és nemzetudatától függ. A szerző megállapítja: a magyar nyelv akkor marad életképes, ha a magyarság minden körülmények között ragaszkodik anyanyelvéhez.¹

KULCSSZAVAK • magyar nyelv, nyelvművelés,
anyanyelvmegőrzés, kisebbségi helyzet,
Európai Unió

¹ Elhangzott 2020. október 16-án Adán, a jubiláló rendezvénysorozat konferenciáján. Az előadás szerkesztett változata az *Aracs* című folyóirat 2021. augusztus 20-ai számában jelent meg (HÓDI 2021). Az újraközléssel a szerző iránti tiszteletünket, megbecsülésünket és hálánkat szeretnénk kifejezni, aki 2024. december 23-án hunyt el.

AZ INTEGRÁLÓDÓ EURÓPA

Az integráció kezdetén Európa-szerte növekvő érdeklődés mutatkozott a nyelvekkel összefüggő problémák iránt. Mindenki számára világos volt, hogy a felmerülő kérdéseket megnyugtató módon csak úgy lehet megoldani, ha a társadalom nyelvhez kötöttségét szem előtt tartjuk. A társadalom – nyelvközösségek – életében bekövetkező változások először a nyelvek helyzetében hoznak változásokat, s ezek a változások előbb a nyelvhasználatra, majd a beszélők anyanyelvi kompetenciájára, végül pedig a nyelvre magára hatnak. Ezzel ellentétben a jelenlegi változások általában a nyelvi leépülés folyamatát erősítik.

Az integrálódó Európában és a globalizálódó világban döntő gazdasági és politikai szerepet játszik a nyelvtudás. Széles körben elterjedt vélekedés, hogy az uniós csatlakozás a magyar nyelvre nézve (is) veszélyeket rejt magában. Az angol szavak túlzott mennyiségben árasztják el a magyar nyelvhasználatot. Ez nem csak magyar sajátosság. Az európai közösség tagjai között tartott fölmérés szerint az Unió – az idegen szavak beáramlásának következményeként – veszélyt jelent a többi nyelvre vonatkozóan.

A magyarság esetében – Trianon óta – területében visszaszoruló, létszámát tekintve csökkenő, államilag szétdarabolt nyelvközösségről van szó, amelynek biológiai és asszimilációs fogyása egyaránt tény. Napjainkban már euro magyar adminisztrációs nyelvről, euro magyar nyelvről, sőt euro magyarról olvashatunk. Az igazi veszélyt azonban azok jelentik számunkra, akik látszólag a nemzethez tartoznak, de tudatosan a magyar nyelv szétverésén fáradoznak. A Kárpát-medencei magyar kisebbség esetében az erőszakos asszimiláció jelent gondot. Kisebbségi helyzetben természetes jelenség a nyelv értékvesztése, sőt a nyelvcsere is. Az elmúlt harminc év alatt – a jobb megélhetés reményében – mintegy millió magyar hagyta el ősi szálláshelyét.

Általában elmondható, hogy ott, ahol gyengül a nemzeti önazonosság, az anyanyelvi közösséghez való tartozásnak a tudata, gyengül az anyanyelvhez való ragaszkodás is. Az Európai Unióhoz való csatlakozást követően az anyaországban is észlelhetők a nemzettudat és a nyelvi öntudat zavarai.

Az uniós csatlakozást követően a nemzetállami határok népeket elválasztó jellege is érezhetően oldódik, ennek következtében a magyar nyelvművelés is egyre beszűkültebb területen jut szóhoz. Másrészt tudvalevő az is, hogy az Unió a kis nyelvek és kultúrák fennmaradását és támogatását szorgalmazó deklarációja a valóságban írott malaszt marad.

Írott malaszt maradt az is, hogy az Európai Unió jogi környezete segít majd abban, hogy a kisebbségek megfogalmazhassák és érvényre juttassák anyanyelvmegtartó törekvéseiket. Mi több, napjainkban már a többségi tár-

sadalom tagjaitól is rossz néven veszik a nemzeti azonosságtudat megtartásának a szándékát. Nyelvmegtartó erőt jelent viszont a nemzeti együvé tartozás tudatának és érzésének erősítése, amelyet a magyar kormány támogat.

Így az Unióban távlatilag lehetővé válhat, hogy „a több országban használt anyanyelvek” összegződjenek, ami a Trianonban széttagozott magyarságnak nagy előrelépést jelent. Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy a magyar nyelv súlya például körülbelül 30%-kal növekedhet az európai nyelvek között, ami ugyanakkor növeli a magyar nyelvhasználatnak, a magyar nyelvnek az elterjedését, aminek gazdasági és politikai következményei is vannak. Magyarországon több ezer magyar dolgozik a környező országokból, aminek a magyar nyelvhasználat szempontjából pozitív és negatív hatása egyaránt van.

Az utóbbi időben fenyegető levelet kapott több ukrainai magyar diplomáciai képviselő és kárpátaljai intézmény a magyarok „terjeszkedése” miatt. A Beneš-dekrétumok alapján ma is vagyonekobbzás folyik Szlovákiában, annak ellenére, hogy a diszkrimináció bármely formája tiltott az Európai Unióban. Vajdaság esetében a „béke” kidolgozásában – Trianont követően – nem vettek részt magyar politikusok, a területek visszacsatolásáról nélkülünk döntöttek, s a döntés napját ma a szerbek állami ünnep rangjára emelték. Mi a csatlakozástól autonómiákat reméltünk, a liberális Európai Unió viszont megtagadta az őshonos kisebbségek jogainak védelmét is.

Sorolhatnánk, hogy a magyar nyelvhasználat szempontjából Európában milyen további mulasztásokat követtek el a rovásunkra (vö. KISS 2005).

A NYELVMŰVELÉS FELADATA

A nyelvművelés esetében tehát többről van szó, mint a nyelv pusztá pallérozásáról. Nem véletlen tehát, hogy a korábbi évtizedekhez képest szokatlan fölbolydulás volt tapasztalható a nyelvművelés elveit, módját, lehetőségeit illetően. Az utóbbi időben a megváltozott társadalmi körülmények között nagy fejtörést okoz, hogy mi legyen a nyelvművelés új feladata. Sőt, egyesek részéről határozott igény mutatkozik a nyelvművelés szükségességének tagadására, a társadalmi változások nyomán kialakult új helyzethez való igazodásra.

A nyelvek jövőjéről beszélve több kérdés merülhet fel bennünk. Az egyik kérdés az, hogy vajon hány nyelven fognak majd az emberek beszélni? Mi lesz, milyen lesz az emberiség nyelvi jövője? A másik kérdés magára a nyelvi örökségre, annak értékére vonatkozik. Milyen értéket képvisel az emberiség számára a nyelvi örökség? Milyen mértékben lehet és kell azt megőrizni? És mit tehetünk/tegyünk annak megőrzése érdekében? (HÓDI 2009.)

A magyarok szempontjából – többségük ott él, ahol született – a kérdésre adott válasz egyértelmű. A magyar területeket ajándékba kapó utódál-

lamok száz éve uralomra rendezkedtek be a magyar kisebbségekkel szemben, míg a harmadik világból ide „menekültek” teljes jogviszonyra és letelepedésre tesznek szert. A Trianonban elcsatolt területeken élők sorsa bebizonyította, hogy az utódállamok – azok azóta javarészt széthullottak – mostohán kezelik a „gondoskodásukra” bízott magyar kisebbség sorsát. A liberális Európai Unió viszont hazug módon áltatta a magyarokat Trianonban is, és azóta is a kisebbségeket elnyomó államok pártját fogja.

Ennél azonban sokkal szélesebb a nyelvi kérdés. Az emberiség egészét érintő probléma. Egyes becslések szerint ma a világon a nyelvek kihalása felgyorsult, olyannyira, hogy az előrejelzések szerint 2100-ban csupán 600 élő nyelv lesz a földön.

A borúlátó jóslatok ismeretében érthetetlen a nyelvek társadalmi szerepével és jövőjével kapcsolatos elméleti vákuum, érdektelenség (sőt, ellenségesség), amelyet nemcsak tudományos érdektelenségnek, hanem politikai ellenérdekeltségnek is nevezhetünk.

A vajdasági magyarság hamar felismerte, hogy a nyelvművelés korántsem csak nyelvi természetű kérdés. A vele kapcsolatos problémáknak kezelése, megoldása – a mások számára érthető, világos, tiszta beszéd – nem oldható meg nyelvművelés, nyelvvédelem, a társadalom nyelvi vonatkozásainak kutatása, tisztázása, szabályozása nélkül.

Ahogy a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok egyik tudományos tanácskozásán – amelyet *A nyelvek és nyelvújítások jövője* témakörben tartottak – mondtam: meglátásom szerint minden ellenkező tendencia ellenére sem fog a magyar nyelv egy szomorú októberi reggelre eltűnni a föld színéről. Addig semmiképpen sem, amíg lesznek magyar emberek. Ezért a népesség biológiai fogyására, az asszimilációra, a magyar nyelvterület zsugorodására, a kisebbségi magyarság szórványosodására sokkal jobban oda kell figyelnünk.

Egyetértek azzal a nézettel, hogy a nyelvek jövője egy igen prózai kérdésen áll vagy bukik. Megmaradásuk attól függ, hogy lesznek-e, akik beszélnek őket. A nyelvek ugyanis nem kihalnak, nem olvadnak össze más nyelvekkel, nem szűnnek meg nyelvromlás következtében, hanem az emberek hűtlenül elhagyják őket. Ilyen értelemben a nemzettudat az egyik legfontosabb nyelvmegtartó erő. Az anyanyelvhez való hűség egyet jelent a nyelvi világörökség védelmével (HÓDI 2009).

Amikor 1970-ben a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok sorozata elindult Adán, még egységesen elfogadott volt a nyelvművelés létjogosultsága, és senki sem sejtette, hogy a rendezvénysorozat 50. évfordulója évében a magyar középiskolai tankönyvekben tilos leírni a nyelvművelés szót is! A hivatalban lévő nyelvészek elkezdték a nyelvművelést és a nyelvművelőket kritizálni, ki- szorítani az intézetekből, a tudományból. Ennek ellenére „fél évszázad alatt a

Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület valóságos csodát művelt. Minden évben több iskolás korosztálynak rendezett anyanyelvi versenyek, emlékezetes tudományos tanácskozások, kiállítások, az elmaradhatatlan és felemelő korszorúzási ünnepszég, vajdasági könyvbemutatók, koncertek s még sok színes keretprogram tette a vajdasági magyarság egyik központi rendezvényévé, s ha a nyelvművelés oldalát nézzük, akkor kétségtől központi rendezvényévé” (POMOZI 2020).

Pomozsi Péter elismerő szép szavai ellenére tisztában vagyunk vele, hogy a nyelvművelésre nehéz idők járnak, a nyelvművelő intézmény ügye továbbra is megoldatlan. Hosszú és kitartó küzdelem ellenére a Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület társadalmi szervezet maradt, tevékenységének mindmáig nem sikerült intézményes hátteret biztosítani. Balázs Géza szavaival szólva elmondható, hogy „a magyar nyelvművelés védbástyái ma egyes civil szervezetek és személyek a határokon belül és kívül” (BALÁZS 2020).

A liberális kapitalista piacgazdaság emberképe arctalan, személytelen néptömeg. Ennek az ideológiai-politikai kreációnak csak pillanatnyi érdekei és élvezeti céljai vannak. A fogyasztói társadalom emberének, aki kizárólag élete jobbításáért él, identitása, csoport-hovatartozása, emberi kötődése nincs.

A nyelvben jelentkező jelenségek, amelyek előfeltétele az arctalan, személytelen, identitás nélküli ember, pontosan mutatják az adott társadalom állapotát, törekvéseit. „A nyelvművelők mindezt előre látták: ezért léptek föl először szerény ellenkezéssel, majd jól megfogalmazott ellenérvekkel, később a tudatos nyelvstratégiára való felhívással, az anyanyelvi mozgalom kiszélesítésével, olykor harcos felszólalásokkal a nyelvi kultúra értekeinek védelmében” (BALÁZS 2005).

A MAGYAR NYELV JELENE ÉS JÖVŐJE

A jelen mindig a jövő felé mutat. A magyar nyelv és nyelvközösségek helyzete, történeti alakulása egyenetlen folyamat. Az Európai Unióhoz való csatlakozást követően, az elmúlt harminc év alatti folyamat azt mutatja, hogy a magyar nyelv (és a magyar nyelvközösségek) helyzete számos tekintetben jelentősen javult, másfelől új feszültségek támadtak, és újabb problémák körvonalazódnak.

A társadalmi és kulturális átalakulás új helyzetet teremtett a beszélőközösségek és nyelvváltozatok szempontjából. Ez az átalakulás együtt történt a globalizáció fölerősödésével (az Európai Unió létrejöttével és bővülésével), a számítógépes kommunikáció megjelenésével és minden tevékenységet behálózó jellegével.

A kommunikációs szabadság megvalósulása mellett megjelent egyes nyelvközösségek időnkénti elnyomási törekvése, kísérlete és a beszélőtárs iránti nyelvi tisztelet gyakori megadása.

A magyar nyelvközösség megmutatta hagyományőrző és újíto képességét, bizonyítva ezzel az életképességét (TOLCSVAI NAGY 2017).

Fájdalom, azt is le kell szögeznünk, hogy a csatlakozással az állami, politikai vezetőség adós maradt a magyar nyelvet és nyelvközösségeket erősítő nyelvstratégiával. A Magyar Nyelvstratégiai Intézet létrehozása ebben a vonatkozásban változást ígért, az eredmény azonban még várat magára.

Az anyanyelv presztízisének növelése, elsajátításának, korszerűsítésének és művelésének a kérdése Magyarország számára elsőrendű állami, ugyanakkor a magyarság egészére nézve a legfontosabb nemzeti feladat. A Kárpát-medencében élő magyarok számára a magyar nyelvnek anyanyelvként kell megmaradnia.

IRODALOMJEGYZÉK

- BALÁZS Géza 2005. „*A magyar nyelv elé mozdításáról...*” *Vitairat a nyelvművelésért*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- BALÁZS Géza 2020. *Kultúra- és nyelvvesztésünk ötven éve*. Az 50 éves adai Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok köszöntése. Elhangzott 2020. október 16-án Adán, a jubiláló rendezvénysorozat konferenciáján. Kézirat.
- HÓDI Sándor 2009. Hűség az anyanyelvhez. In: HÓDI Éva (szerk.): *A nyelvek és nyelvjárások jövője*. Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok. Ada, 2008. október 9–11. Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület, Ada, 99–106.
- HÓDI Sándor 2021. A magyar nyelv jelene és jövője. Töprengések az 50 éves Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok nyomán. In: *Aracs*, 3., 31–33.
- KISS Jenő 2005. A magyar nyelv és az Európai Unió. In: *Magyar Nyelvőr*, 1., 12–30. <https://epa.oszk.hu/00100/00188/00037/pdf/129102.pdf>. (2021. 01. 28.)
- POMOZI Péter 2020. *Ötven év alatt – Gondolatok a vajdasági magyar nyelvű jövő esélyeiről*. Elhangzott 2020. október 16-án Adán, a jubiláló rendezvénysorozat konferenciáján. Kézirat.
- TOLCSVAI NAGY Gábor 2017. Összefoglalás. In: T. N. G. (szerk.): *A magyar nyelv jelene és jövője*. Gondolat Kiadó, Budapest, 511–513.

ABSTRACT • The study discusses the present and future of the Hungarian language, marking the 50th anniversary of the Gábor Szarvas Language Cultivation Days. It explores the effects of European integration and globalisation, which tend to reinforce the process of linguistic decline, especially among Hungarian minority communities. The author emphasizes the role of national identity and loyalty to the mother tongue in language preservation, while critically analysing the shortcomings of the European Union's national minority protection policies. The tasks of language cultivation are examined in the light of social and cultural transformations, stressing that the survival of languages ultimately depends on the loyalty and national consciousness of their speakers. The conclusion is that the Hungarian language will remain viable as long as Hungarians remain faithful to their mother tongue under all circumstances.

KEY WORDS • **Hungarian language, language cultivation, mother tongue preservation, minority situation, European Union**

SAŽETAK • Rad se bavi sadašnjosti i budućnošću mađarskog jezika povodom 50-godišnjice Manifestacije Lingvistički dani Gabora Sarvaša. Autor razmatra posledice evropske integracije i globalizacije koje uglavnom jačaju procese jezičkog propadanja, posebno kod mađarskih manjinskih zajednica. Ukazuje na značaj nacionalnog identiteta i vernosti maternjem jeziku u očuvanju jezika, kao i na nedostatke politike Evropske unije u vezi sa zaštitom nacionalnih manjina. Zadaci jezičke nege sagledavaju se u kontekstu društvenih i kulturnih promena, uz zaključak da opstanak jezika zavisi od lojalnosti i nacionalne svesti govorne zajednice. Autor naglašava da mađarski jezik ostaje održiv samo ako Mađari u svim okolnostima ostanu verni svom maternjem jeziku.

KLJUČNE REČI • **mađarski jezik, jezička nega, očuvanje maternjeg jezika, manjinski položaj, Evropska unija**

Beérkezés időpontja: 2025. augusztus 20.

Elfogadás időpontja: 2025. augusztus 28.

